

”ME OLLAAN VOIMARYHMÄ!”

Osallisuutta ryhmäkodissa

Johanna Renko

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2012
Sosiaalialan koulutusohjelma
Palveluohjauksen ja sosiaalityön
vaihtoehtoiset ammattiopinnot

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Palveluohjauksen ja sosiaalityön vaihtoehtoiset ammattiopinnot

RENKO, JOHANNA:
”Me ollaan voimaryhmä!”
Osallisuutta ryhmäkodissa

Opinnäytetyö 41 sivua, josta liitteitä 3 sivua
Maaliskuu 2012

Kehitysvammaisen ihmisen arki täyttyy tilanteista, joissa hän on ohjauksen kohde. Toimintakykyrajoitteiden vuoksi henkilö on suuremmissa riippuvuussuhteissa ympärillään oleviin ihmisiin kuin henkilö, jolla ei rajoitteita ole. Vastapainoksi jokainen ihminen tarvitsee kokemuksia subjektina olemisesta, jolloin voi omilla ehdoillaan toteuttaa itseään.

Kaarinankodit on Kangasalla sijaitseva hoito- ja ryhmäkoti, jossa on huomattu, että asukkaat kaipaavat osallisuutta ja omaehtoista päätöksentekoa. Tämä opinnäytetyö on kehittämistehtävä, jonka tarkoituksena oli virkistää Kaarinankotien asukkaita. Opinnäytetyötä voi kutsua kehittämistehtäväksi, koska se on vahvasti sidoksissa ajatukseen toiminnan kehittamisestä.

Tämä kehittämistehtävä noudattaa toimintatutkimuksen peruseriaatetta, sillä päämääränä ei ollut vain tutkiminen, vaan myös toiminnan samanaikainen kehittäminen Kaarinankodeissa. Tutkimusryhmää ja sen toimintaa havainnoitiin viidessä toteutetussa tuokiossa. Reflektioiva havainnointi toimi työkaluna osallisuuden merkityksen havainnoinnissa sekä viriketoiminnan arvioinnissa osallistamisen välineenä. Tuokioiden teemoiksi valittiin ryhmäläisten omia mieltymysten kohteita. Viriketuokioiden sulautuivat toisiinsa ”Oman elämänsä tähti” -teeman myötä, joka lopulta huipentui näyttelyyn. Tuokioissa otetuista valokuvista koottiin valokuvakollaasi. Kuvista huokuu tekemisen ja osallistamisen ilo.

Tulokset ja johtopäätökset perustuvat todellisiin tapahtumiin tietyssä paikassa, tietyn tutkimusjoukon keskellä. Tuokioiden osoittivat, että viriketoiminnan kehittämiseksi olisi tarvetta. Osallisuuden kokemisen kautta asukkaiden hyvinvointi lisääntyy monin eri tavoin mm. vuorovaikutuksen, yhteisöllisyyden sekä onnistumisen kokemusten kautta. Toiminnallisuus tukee kehitysvammaista itseilmaisua ja itsenäisten päätösten tekemiseen, jolloin itsetuntemus – ja varmuus vahvistuvat.

Asiasanat: kehitysvammaiset, osallisuus, osallistaminen, ryhmätoiminta, luova viriketoiminta.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme of Social Work
Case Management and Social Work

RENKO, JOHANNA:

”We are the power group!”

Participation in a service home

Bachelor´s thesis 41 p, appendices 3 p.

Maaliskuu 2012

Everyday life of a person with a disability consists of situations where they are the passive object, i.e. a person receiving help. People with disabilities are in greater need of help from people around them than people without disabilities. As a counter balance to this, shared time together is needed where the disabled can experience being the subject and are enabled to fulfil themselves.

Kaarinankodit is a service home situated in Kangasala and offering guidance and aid to people with disabilities. The staff have become aware of the residents´ lack of involvement, lack of personal decision making opportunities and scarcity of time spent together. This bachelor´s thesis can be considered an improvement assignment because it was strongly related to the idea of improvement of activities. The objective was to inspire and invigorate the residents of Kaarinankodit.

This qualitative study followed the basic principles of action research in that the focus was on development of the activities in Kaarinkodit. A qualitative approach was used as a research method. The group was observed during the stimulating activities. The reflective observation made it possible to evaluate the importance of participation and activities as a method of promoting participation. A group of residents in Kaarinankodit participated five times in stimulating activities that they could choose according to their own interests. These activities were linked by the theme ”The Star of Your Own Life” and culminated in an exhibition of photos taken during the activities. The photos were compiled into a picture collage which reveals the joy of doing and participating.

The results and conclusions are based on real occasions in a certain place with a certain group of people. The results suggest that there is a need for developing stimulating activities in Kaarinankodit. Participation increases the residents´ wellbeing in various ways, for instance, by interaction, sense of community and being active. Functional activities promote self expression and independent decision making in the disabled, which supports their self esteem.

Key words: disabled persons, participation, to participate, group activity, creative activity

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TOTEUTTAMINEN	7
2.1 Kehittämistehtävän taustaa ja yhteistyötahon esittely.....	7
2.2 Kehittämistehtävä ja kehittämistavoitteet	8
2.4 Kehittämissryhmän koonti.....	12
2.5 Kehittämistehtävän luotettavuus ja eettisyys	14
3 OSALLISUUS JA OSALLISTAVAN TOIMINNAN KEHITTÄMINEN KEHITYSVAMMAISTEN ELÄMÄSSÄ	16
4 LUOVA VIRIKETOIMINTA OSALLISTAMISEN VÄLINEENÄ	19
5 OSALLISTAVA RYHMÄTOIMINTA	21
5.1 Viriketuokioiden perusta.....	21
5.2 Toiminnan rakenteellinen suunnittelu.....	22
5.3 Valokuva tekee näkyväksi.....	24
5.4 Maalaus puhuu	26
5.5 Voimakuvat.....	27
5.6 Oman elämänsä tähti -näyttely.....	29
6 OHJAAJAN ROOLIN REFLEKTOINTIA	31
6.1 Oman toiminnan arviointia	31
6.2 Yhteistyötahon palaute.....	32
7 POHDINTA	34
LÄHTEET	37
LIITTEET	39
Liite 1. Observointilomake.....	39
Liite 2. Palautelomake.....	40
Liite 3. Lupa-anomus	41

1 JOHDANTO

Kehitysvammaiset ihmiset altistuvat helposti liiallisen ohjauksen kohteeksi arkensa keskellä. Toimintarajoitteiden vuoksi he tarvitsevat ympärillä olevien ihmisten avustusta. Arjen pienetkin valinnat saattavat olla heidän puolestaan valmiiksi tehtyjä. Näin ollen kehitysvammaisen henkilön omat vaikuttamismahdollisuudet saattavat jäädä melko suppeiksi. Tänä päivänä havaitaan monella kehitysvammaisella henkilöllä haastavaa käyttäytymistä. Syy voi varmasti löytyä osittain fysiologiasta, mutta uskon, että taustalla piilee myös turhautumisen tunteita, henkistä pahoinvointia.

Tutkimukseni voi nimetä kehittämistehtäväksi, koska se on vahvasti sidoksissa ajatuksen toiminnan kehittämiseen. Lähtökohtana kehittämistehtävälle näen jokaisella ihmisen yhtäläisen oikeuden itsensä toteuttamiseen ja osallisuuden kokemiseen. Kehittämistehtäväni tutkimuksellisenä lähtökohtana on laadullinen tutkimusorientaatio. Toteutin tämän kehittämistehtävän järjestämällä osallisuuteen pyrkivää toimintaa kehitysvammaisille ihmisille viriketuokioiden muodossa.

Tavoitteeni oli virkistää tutkimusryhmäläisiä toiminnan avulla. Tutkimusaiheen tarpeellisuus piilee mielestäni siinä, että kehitysvammaiset ihmiset jäävät helposti osallisuuden ulkopuolelle. Osallisuuden kokeminen on erityisen tärkeää, koska oletan sen olevan kiinteässä yhteydessä ihmisen hyvinvointiin.

Keräsin tutkimusaineistoa eri tavoin mm. havainnoimalla aktiivisesti ryhmäläisten toimintaa. Kehittämistehtävän tutkimusmenetelmänä käytin toimintatutkimuksen mallia. Se etenee oppimisprosessin tavoin, jossa tulkinallisuus ja merkityksen anto kulkevat käsi kädessä tutkimuksessa. Pääarvo on uudelleen oivalluksessa, vanhan vahvistamisessa ja etenkin toiminnan kehittämisessä.

Opinnäytetyön raportti etenee seuraavasti: Luvussa kaksi esittelen kehittämistehtävän taustaa, yhteistyötahon ja kehittämisryhmäläiset. Kerron kehittämistehtävästä, sille asettamistani tavoitteista sekä tutkimuksen pohjalla olevasta teoreettisesta viitekehyksestä, toimintatutkimuksesta. Luvussa kaksi tutkin eettisyyden merkitystä kehittämistehtävään liittyen, sillä eettinen toiminta on vahvasti sidoksissa tutkimuksen luotettavuuteen. Valmiita vastauksia ei ole, mutta kirjallisuuteen heijastaen voi löytää eri näkökulmia ja

ajattelutapoja, jotka ohjaavat eettisiin valintoihin. Luvussa kolme käsittelen osallisuuden määritelmää ja osallisuuden edistämisen vaikutusta kehitysvammaisten elämässä. Luvussa neljä paneudun esittelemään kehittämisryhmälle pitämiäni viriketuokioita. Luvussa viisi kerron luovan viriketoiminnan vaikutusmahdollisuuksista osallistamisen välineenä. Pyrin havainnoinnin kautta ja kirjallisuuteen vedoten selventämään, miten luovat menetelmät tukevat kehitysvammaisten osallisuutta.

Luvussa kuusi paneudun ohjaajan roolin reflektointiin oman toiminnan arvioinnin sekä yhteistyötahon palautteista käsin. Tuon esille asioita, jotka tulisi erityisesti huomioida kehitysvammaisten ryhmää ohjattaessa. Pohdintaosio toimii yhteenvetona kehittämis-tehtävässä syntyneille johtopäätöksille. Käyttämäni aineiston pohjalta vastaan alussa esiin tuomiini kehittämistehtävään liittyviin kysymyksiin ja vertaan niitä opinnäytetyön teoreettisiin lähtökohtiin. Pohdin myös kehittämistyön onnistuneisuutta sekä opinnäytetyön prosessia.

2 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TOTEUTTAMINEN

2.1 Kehittämistehtävän taustaa ja yhteistyötahon esittely

Kehittämistehtävään johtaneiden syiden ja tarkoitusperien ymmärtäminen vaatii kehitysvammaisuuden määritelmään ja kehitysvammaisuuden mukanaan tuomiin erityispiirteisiin paneutumista. Kehitysvammasta aiheutuvat fyysiset ja psyykkiset rajoitukset vaihtelevat suuresti eri henkilöiden välillä. Toiset ovat lievästi kehitysvammaisia, jolloin he kykenevät elämään ja toimimaan melko itsenäisesti, kun taas toiset tarvitsevat paljon ohjausta ja avustusta. Kehitysvammaiset saavat helposti marginaalisen leimauksen, koska he ovat suuremmissa määrin riippuvaisia muiden ihmisten huolenpidosta. (Vehmas 2005, 167–168.)

Riippuvuus on kaikkia ihmisiä yhdistävä piirre. Ihmisten väliset suhteet ovat ihmisyyden yksi keskeinen osatekijä. Jokaisen ihmisen elämä saa muotonsa ja merkityksensä yhteydessä muihin ihmisiin. Hyvinvointi näin ollen rakentuu paljolti ihmisten välisissä suhteissa, joihin liittyy väistämättä riippuvuutta. (Freire 1996, 32–33.)

Kehitysvammaisten erityishuollon laissa kehitysvammaisten ryhmään katsotaan kuuluvan jokainen, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.) Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan tämän hetkisen toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta. Yhtenä ominaispiirteenä nähdään keskimääräistä heikompi älyllinen toimintakyky, johon samanaikaisesti liittyy rajoituksia eri osa-alueilla kuten kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, itsehallinta, turvallisuus jne. Kehitysvammaisuus todetaan ennen 18 vuoden ikää. (Ikonen 1999, 85.)

Kehitysvammaisuus vaikuttaa yksilön kykyyn ymmärtää ympäröivää maailmaa. Heille muodostuu tavallista yksinkertaisempi ja konkreettisempi käsitys todellisuudesta riippuen vammaisuuden asteesta. Jokaisella ovat myös omat yksilölliset piirteensä, jotka liittyvät tunteisiin, tahtoon, itsetuntoon, aistien- ja motoriikan toimintaan. Näillä tekijöillä on vaikutuksensa henkilön tapaan olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Ymmärrys puolestaan merkitsee sitä, että henkilö työstää ja tulkitsee informaation, jonka eri aistikanavat välittävät hänelle. Tämä puolestaan muodostaa

todellisuuskäsityksen, joka on välttämätöntä, jotta ihminen pystyy ajattelemaan ja toimimaan tavoitteisesti. (Ikonen 1999, 97.)

Kehitysvammaisuuden määrittelyssä tulee huomioida ihmiselämän erityiset tekijät, jotka antavat viime kädessä muodon elämälle. Vammaisuus ja sen määritelmä ovat myös aina sidoksissa kulttuuriseen, sosiaaliseen ja historialliseen tilanteeseen. Se saa muotonsa tietyssä paikassa, ajassa ja taloudellisessa järjestelmässä. (Vehmas 2005, 173, 121.) Asiaa voidaan tulkita näin ollen myös niin, että kehitysvamma häiritsee jokapäiväistä selviytymistä sitä vähemmän, mitä paremmin yhteiskuntamme on suunniteltu huomioiden jokaisen tarpeet.

Kehittämistehtävän tutkimusjoukkoa yhdistävät omat, toisistaan poikkeavat kokemukset kehitysvammaisuudesta, toimintakykyrajoitteiden kanssa toimeen tulemisesta ja ennen kaikkea ihmisenä olemisesta samassa ympäristössä. Tutkittavan ryhmän jäsenet asustavat Kaarinankodeilla Kangasalla. Kaarinankodit ovat hoito- ja ryhmäkoti, jotka pyrkivät tarjoamaan autettua asumista hoitokoti Hannuntyttäressä sekä ohjattua asumista ryhmäkoti Maununtyttäressä. Itse olen tutustunut Kaarinankoteihin ja niiden asukkaisiin toimiessani siellä sijaisena viimevuosien varrella. Uskon, että heissä on paljon potentiaalia ja kykyjä, jotka ovat ikään kuin pinnan alla.

Tästä syntyi idea kehittämistehtävään. Keskustelin asiasta sen aikaisen vastaavan ohjaajan kanssa saaden häneltä tukea ja kannustusta lähteä viemään asiaa eteenpäin. Keskusteltuani Kangasalan kehitysvammahuollon aluejohtaja Tea Kärnän kanssa varmistuin aiheen tarpeellisuudesta ja pääsimme yhteisymmärrykseen kehittämistehtävän toteutuksesta. He ottivat asian puheeksi Kaarinankotien yhteisessä viikkopalaverissa ja näin toivat tutkimukseni suunnitelman esille niin työntekijöille kuin asukkaille.

2.2 Kehittämistehtävä ja kehittämistavoitteet

Kehittämistehtäväni päätehtävä ja tavoite oli tuoda hyvää mieltä Kaarinankotien asukkaille ja lisätä elämänlaatua tarjoamalla kokemuksia osallisuudesta. Elämänlaatu käsite kuvaa lähinnä henkistä hyvinvointia ja sitä, missä määrin henkilö nauttii elämästään ja voi käyttää kykyjään. Kehittämistehtävässä tutkin, miksi

kehitysvammaisten osallistamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Luovaa viriketoimintaa käytin osallistamisen työkaluna, koska uskon, että luova toiminta antaa jokaiselle mahdollisuuden onnistua ja osallistua omilla ehdoillaan.

Kehittämistehtävän työstämisprosessi sisälsi kokonaisuudessaan moninaisia tehtäviä ja tavoitteita. Koin osallisuuden teeman niin tärkeänä ja mielenkiintoisena, että rajaamisen haasteellisuus oli tutkimuksessa läsnä kaiken aikaa. Aaltola ja Valli (2007, 72–73) sanovat kirjassaan hajanaisuuden riskin olevan suuri, jos tutkimukseen halutaan sisällyttää runsaasti erityyppistä ainesta. On hyvä tiedostaa, että avoimuus tutkimustehtävien kehittämisessä ei merkitse suunniteltujen ja etukäteen pohdittujen johtoaajatusten puutetta. Tarkoituksenmukaista on korostaa tutkimusasetelmia koskevan rajaamisen välttämättömyyttä. Rajaamisen avulla tarkasteluperspektiivi selkeytyy ja aineiston ydinsanoma hahmottuu tarkemmin. Prosessin edetessä pyrin rajaamaan ja selkeyttämään alkuperäistä tutkimusaluettani.

Kehittämistehtävääni liittyvät kysymykset olivat:

1. Miksi kehitysvammaisten ihmisten osallistamiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota?
2. Millä tavoin osallisuutta edistävä luova viriketoiminta toteutui Kaarinankodeissa?

2.3 Toimintatutkimuksellinen lähestymistapa

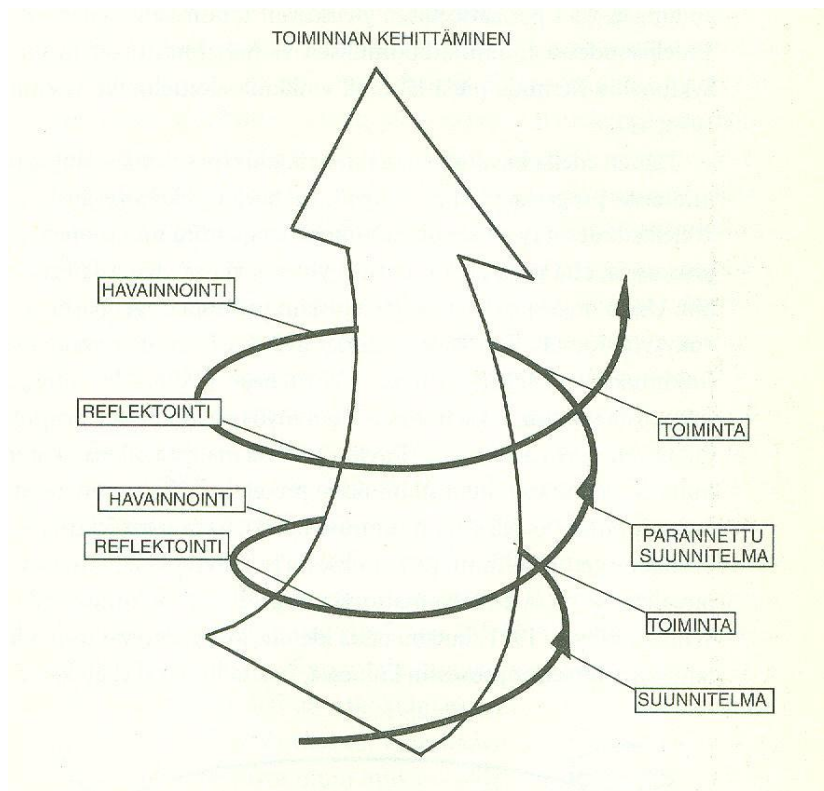
Kehittämistehtävä noudattaa toimintatutkimuksen periaatetta; päämääränä ei ole vain tutkiminen, vaan myös toiminnan samanaikainen kehittäminen. Sanoilla tutkiminen ja tutkimuskysymys tarkoitan kehittämistehtävän teemaa. Tutkimalla todellisuutta voi nähdä siinä olevat muutostarpeet ja kehittää käytäntöä. Toiminnan käsitteellä tarkoitetaan sosiaalista toimintaa ja yksi tavoitteista olikin kehittää tutkimusryhmän yhteistoimintaa ja saavuttaa välitöntä, käytännöllistä hyötyä tutkimuksesta.

Teoria ja käytäntö nivoutuvat prosessissa saman asian eri puoliksi, ei toisistaan erillisiksi. Toimintatutkimuksessa ajatellaan, että ihmisen toimintaan liittyy väistämättä teoriaa, koska järki ohjaa toimintaa ihmisen toiminnan ohjautuessa ajattelun avulla. Toimintaan liittyvä tieto on kuitenkin piilevää tietoa. Tutkimuksen tarkoitus on nostaa hiljainen tieto tietoisien harkinnan tasolle. (Aaltola & Valli 2007, 170, 196–197.)

Perinteisessä tutkimuksessa pyritään objektiiviseen tietoon, jossa tutkija tulkitsee kohderyhmää tietyn välimatkan päästä. Sen sijaan toimintatutkimuksessa tutkija on mukana tutkittavan yhteisön keskellä. Tutkijan rooliin kuuluu aloitteiden tekeminen ja kohderyhmässä vaikuttaminen. Näin ollen tutkija on itse toimiva subjekti eikä puolueeton tarkastelija. Saavutettu tieto ei myöskään siis ole objektiivista vaan pikemminkin subjektiivista tietoa. (Aaltola & Valli 2007, 179.)

Toimintatutkimuksen lähtökohta on reflektioiva ajattelu, koska ilman havainnointia toiminnan kehittäminen on mahdotonta. Reflektioivaa havainnointia käyttäessä tutkija osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan tehden havaintoja. Havainnoinnin kohteena on tutkimusjoukko, mutta toimintatutkimuksessa olennaista on myös itsereflektio ja sen toteutuminen ikään kuin kehän muodossa. Reflektiivisestä kehästä syntyy tutkimuksen edetessä etenevä spiraali, jos syklit asetetaan peräkkäin. Spiraalit kuvaavat toiminnan ja ajattelun toisiinsa liittymistä suunnittelun, toiminnan, ajattelun, reflektion ja uudelleen suunnittelun sykleissä. Spiraalissa kuvattu prosessi ei kuitenkaan etene säännönmukaisesti ja tasaisesti, vaan ennakoimattomalla tavalla. (Aaltola & Valli 2007, 175–178.)

Kehittämistehtävää toteuttaessani spiraalin mukainen liikehdintä kävi toteen. Tutkittavan yhteisön joukossa olemalla ja havainnoimalla sain matkalla uusia ideoita toteutuksen kulkuun. Toiminta ja ajattelu vuorottelivat luontevasti reflektion tuloksena. Kuitenkin tarve kehittää ja suunnitella tuokioiden sisältöä uudelleen toi myös turhautumisen tunteita sekä stressiä toimintatutkimuksen edetessä.

KUVIO 1. Toimintatutkimuksen spiraali (Aaltola & Valli 2007, 177)

Kehitystehtävä toteutui parhaiten käyttämällä kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Reflektioiva havainnointi on yksi laadulliselle tutkimukselle ominainen tutkimusmenetelmä. (Eskola & Suoranta 2005, 102). Tutkimuksessani keräsin aineistoa havainnoimalla aktiivisesti ryhmäläisten toimintaa. Havainnoinnin tehostamiseksi videoin tuokiot sekä käytin ohjaajien kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta koottuja palaute-lomakkeita.

Jouduin moneen kertaan miettimään, miten havaintojen teko olisi tehokkainta. Tuokion aikana muistiinpanojen kirjaaminen saattaisi herättää Aaltolan ja Vallin mukaan liiallista uteliaisuutta ryhmäläisissä (Aaltola & Valli 2007, 161). Nauhuri puolestaan olisi tuonut esille vain verbaalisen vuorovaikutuksen. Kehitysvammaisten kohdalla on pienetkin vuorovaikutuksen motoriset ilmaukset tärkeää havaita (Granlund & Olsson 1994, 83). Reflektioivat havainnot valikoituvat helposti, koska niitä tehdään usein itselle entuudestaan tunnetuista asioista. Myös ennakko-odotukset suuntaavat havainnointia muiden asioiden jäädessä helposti huomaamatta. (Eskola & Suoranta 2005, 102). Aineistonkeruumenetelmänä osallistuva havainnointi auttaa ymmärtämään selvemmin tilanteiden välisen kontekstiaisuuden (Syrjälä 1996, 85).

Laadullista tutkimusta voi yhtäläillä luonnehtia prosessinomaiseksi tutkimukseksi tai oppimistapahtumaksi. Aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen voidaan katsoa kehittyvän tutkijan tietoisuudessa vähitellen tutkimusprosessin edetessä, koska aineistonkeruun välineenä on tutkija itse. Tutkimuksessa olevan punaisen langan tai johtoajatuksen tulee kulkea tutkimuksen mukana, mutta tutkijan tulee tarkkailla ja reflektoida itseään prosessin kuluessa sekä olla myös valmis tutkimuksellisiin uudelleenlinjauksiin. Keskeistä laadullisessa tutkimuksessa on löytää ne seikat, jotka tutkimuksen problematiikan kannalta katsotaan liittyvän sen aihepiiriin. Valikointi on siis eräänlaista analyysiä, jossa tutkijan roolissa järjen keinoin valitaan tutkimuksen ydinsanomana tueksi. (Aaltola & Valli 2007, 70–71, 162–163.)

Tutkija pyrkii usein keskittymään tietyn sosiaalisen todellisuuden sisäisen näkemyksen esille tuomiseen. Kiinnostavana nähdään yksilöllinen merkityksenanto, jota tutkittavat henkilöt eri ilmiöille antavat. Useimpien kvalitatiivisten tutkimussuuntausten voidaankin katsoa omaavan hermeneuttisia sekä tulkinnallisuutta korostavia piirteitä. (Aaltola & Valli 2007, 76.)

Palautekeskustelua ja -lomakkeita käytin apunani havainnoidakseni ryhmäläisiä osallisuuden kokemisen sekä luovien menetelmien soveltuvuuden suhteen. Ohjaajilla oli käsitys siitä, mikä oli kunkin ryhmäläisen tunnetaso ennen tuokion alkua, miten ryhmäläinen yleensä käyttäytyy ja mihin he ovat kykeneviä. Alkuperäinen suunnitelmani oli pyytää palautetta ryhmäläisiltä, mutta se osoittautui liian heikoksi havainnointimetodina, koska kaksi viidestä ryhmäläisestä ei välttämättä olisi käyttänyt verbaalista viestintää lainkaan. Kädennostoon perustuva palautteen kerääminen olisi ollut liian sattumanvarainen menetelmä.

2.4 Kehittämisryhmän koonti

Kehittämisryhmän koonnissa oli tarkoin huomioitava, ketkä asukkaista olisivat olleet eniten osallisuutta vailla ja kuitenkin siihen kykeneviä omilla ehdoillaan. Harkitsimme asukkaiden välillä moneen kertaan ja tulimme siihen tulokseen, että resurssien salliessa ryhmään voisi ottaa enemmänkin asukkaita. Tutkittavana olevan ryhmän koonti ei tule

olla sattumanvaraista vaan tarkoin harkittua ja tarkoitukseen sopivaa (Eskola & Suoranta 2005, 86). Tarkoituksen sopivuuden perustelen sillä, että jokainen ryhmän jäsenistä voisi hyötyä viriketuokioiden annista. Kun lähtökohtana tutkimuksessa oli juuri osallisuuden mahdollistaminen, otimme huomioon esim. pyörätuolissa istuvat asukkaat sekä ne, jotka eivät kyenneet tuottamaan puhetta. Mietittyämme tarkoin ryhmän kokoonpanon kysyin jokaiselta henkilökohtaisesti, haluaisivatko he osallistua ryhmätoimintaan. Sain kolme kieltävää vastausta.

Ryhmän koolla on suuri merkitys ohjaajan ja ryhmäläisen suhteen muodostumiseen. Pienessä ryhmässä jäsenet voivat tulla paremmin huomioiduiksi ja ohjaajan on helpompi tukea ryhmän muodostumista, sosiaalisten roolien sekä yhteenkuuluvuuden tunteen syntymistä kuin suuressa ryhmässä (Hintsala 1997, 29). Tutkimuksen perusjoukko voi olla hyvinkin pieni, mutta mukaan tulee valita myös niitä, joilta oletetaan saatavan parhaiten tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Valinnan kriteereinä voi olla esimerkiksi itsensä ilmaisemisen taito, puhekyky, orientaatio maailmaan ym. (Eskola & Suoranta 2005, 86.)

Lopullinen tutkimusryhmä muodostui hoitokodin kahdesta naishenkilöstä ja kolmesta mieshenkilöstä. Ikäjakama oli 22–59 vuotta. Ollessani hoitokodissa viransijaisena minulle oli kertynyt tarvittavaa ymmärrystä jo etukäteen tutkittavana olevien asukkaiden yksilöllisistä piirteistä ja tarpeista ja kykenin näin ollen ottamaan ne huomioon. Tutkimuksen kannalta oli olennaista, että vieras ohjaaja ei tuonut ryhmätilanteisiin lisäjännitystä. Toisaalta olisihan voinut olla, että ryhmä olisi ottanut ulkopuolisen ihmisen avoimin sylin vastaan. Kuitenkin uskoin, että sijaisena minulla oli juuri oikea asema heidän ohjaajanaan. Ryhmä - ja hoitokodin asukkaiden toimintakyvyt ovat toisistaan eriäviä, joten ajattelin ryhmän kokoamisen vain hoitokodin asukkaista olleen hyvä valinta.

Viriketuokioiden kokoontumistilaksi valitsin Kaarinankotien saunarakennuksen, koska se on kodinomainen ja rauhaisa ympäristö. Hintsalan (1997) mukaan kokoontumistilalla on suuri vaikutus. Sen tulisi olla mahdollisimman viihtyisä, valoisa ja rauhallinen. Katsekontakti kaikkien ryhmäläisten välillä on oleellinen osa vuorovaikutusta, joten tuolit ja pöydät tulee asettaa niin, että ryhmäläiset näkevät toisensa. Tuolien tulee olla ryhmäläisille sopivat. Kehitysvammaisen ryhmän toimiessa kaikki häiriötekijät vaikeuttavat monin vertaisesti tunnelmaan uudelleen virittäytymisessä. Mahdollisen

häiriön yllättäessä, ohjaajan kannattaa kerrata, mitä oltiin tekemässä ja keskustelemassa. Kokoonumisajaksi valitsin ruokatauon jälkeisen ajan, jotta vireystila olisi hyvä eikä nälän tunne häiritsisi keskittymistä. (Hintsala 1997, 29–31.)

Ryhmän kokoonpano muokkaantui vielä ensimmäisen tuokion alkaessa. Yksi etukäteen ryhmään haluavasta miehestä ei tullutkaan. Hänen tilalleen kysyin naishenkilöä, joka oli heti valmis mukaan. Eräs nuori nainen ilmaisi halukkuutensa osallistua tuokioon. Epäilin kuitenkin hänet tuntien, että hänen osallistumisensa jäisi sivusta seuraamiseksi ja, että hän toivoisi pääsevänsä pois tuokiosta. Mietin, että olisiko kuuden hengen ryhmä liian suuri tuokioiden onnistumiseksi. Päädyin ottamaan kaikki halukkaat mukaan, koska tuokioissa olisi avustamassa Kaarinankotien ohjaaja minun lisäkseni. Pyysin jokaiselta ryhmän jäseneltä kirjallisen luvan tutkimuksen suorittamiselle.

Valitsin jokaiselle toimintatuokiolle avustajan, joka auttaisi tarvikkeiden järjestelyissä kuin myös jälkien siivoamisessa. Kehitysvammaiset ovat omien kokemuksieni mukaan useimmiten hyvin innokkaita saadessaan vastuutehtävän, vaikka se meistä tuntuisikin pieneltä ja vaatimattomalta tehtävältä. Hintsala kertoo teoksessaan, että erilaisten vastuutehtävien jakaminen ryhmässä antaa mahdollisuuden osallistua ja kokea onnistuvansa. (Hintsala 1997, 71–72.)

2.5 Kehittämistehtävän luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys ovat tinkimättömiä seikkoja, mutta niihin löytyy monenlaisia suhtautumistapoja. Toisaalta eettisyys on periaatteellinen tutkimusta ohjaava lähtökohta. Näin ollen jo tutkimuksen aiheen valinta sekä tehtävän määrittely nähdään eettisinä kysymyksinä. (Aaltola & Valli 2007, 73.) Tämän kehittämistehtävän aiheen valinta perustui yksinkertaisesti tarpeen olemassa ololle ja sen tiedostamiselle tutkimusryhmän kohdalla. Tähän perustuen valintani pohjautui eettiseen ajatteluun.

Toisten mielestä tutkimuksen eettisyys on tekninen ongelma, joka tulee huomioiduksi, kun tietyt tutkimuseettiset määräykset käydään läpi. Laadullinen aineisto ei sellaisenaan kuvaa todellisuutta, vaan se välittyy aina tulkinnallisten tarkasteluperspektiivien välittämänä. (Aaltola & Valli 2007, 73.) Tulokset ovat ehdollisia selityksiä johonkin

tiettyyn aikaan ja paikkaan liittyen (Hirsjärvi ym. 2002, 128). Tutkimuksen luotettavuus on raportoinnin kannalta keskeinen kysymys (Eskola & Suoranta 2005, 15). Teksti eli tieteellinen dokumentoitu tutkimus on avoin lukemattomille tulkinnoille. Kun tulkitsemme tekstiä, löydämme eri vaihtoehtoja sille, miten asiat voisivat olla, eikä sille, miten ne ovat. Tulkinta perustuu valintoihin; Niin myös tulkittavan tekstin tuottaminenkin. (Mäkinen 2005, 103–104.)

Kehittämistehtävässä esille tuomani tulokset saatiin juuri tämän ryhmän kanssa ohjatuista tietyn tyyppisistä luovista tuokiohetkistä. Tutkijan roolissa oli vain yksi henkilö, joten tulkinnat ovat vain yhden ihmisen esille nostamia näkökulmia. Tulkintojen rakentamisen ensimmäinen vaihe on kysymysten herääminen. Tutkimuksen edunmukaista on, että tutkija pystyy tiedostamaan omat lähtökohtansa sekä näkemään ennakkoluulojensa vaikutuksen tutkimuksen suuntaan. Ennakkoluulot mahdollistavat vaillinaisen ja puutteellisen tulkinnan, jota kuitenkin on mahdollista tutkimuksen edetessä korjata. (Aaltola & Valli 2007, 52.)

Tutkimuksen pätevyyttä voidaan tulkita mm. tutkimustulosten, analyysin tulosten yhteyteen ja ympärille rakentuvana tulkintana, jossa tuloksia tarkastellaan teoreettisella tasolla. Tulkinnan avulla nähdään selvemmin, mitä kaikkea saattaa kytkeytyä vastaavanlaisiin tilanteisiin. Sen kautta voi myös ymmärtää, miten eri asiat ovat yhteydessä toisiinsa. Tutkimusprosessin edetessä tutkimustehtävä usein fokuoituu ja näin ollen tuloksia voidaan raportoida hyvin spesifisti, jolloin puhutaan mikrotasosta. Lopullisessa tulkinnassa puolestaan tutkija palaa taas makrotasolle, jossa mikrotason tuloksia tarkastellaan yleisemmällä tasolla. (Syrjälä ym. 1995, 96.)

Teksti eli tieteellinen dokumentoitu tutkimus on avoin lukemattomille tulkinnoille. Ne toteutuvat erilaisissa sosiaalisissa ja kulttuurisissa ympäristöissä. Kun tulkitsemme tekstiä, löydämme eri vaihtoehtoja sille, miten asiat voisivat olla, eikä sille, miten ne ovat. Tulkinta perustuu valintoihin; Niin myös tulkittavan tekstin tuottaminenkin. (Mäkinen 2005, 103–104.) Tutkijana minun tuli pyrkiä olemaan mahdollisimman rehellinen toimiakseni eettisesti. Jatkuvan reflektoinnin avulla pyrin pitämään itseni tilivelvollisena tämän kehittämistehtävän toteutumisen eri vaiheissa.

3 OSALLISUUS JA OSALLISTAVAN TOIMINNAN KEHITTÄMINEN KEHITYSVAMMAISTEN ELÄMÄSSÄ

Ensimmäinen kehittämisteemani käsitteli osallistamisen käsitettä. Pohdin, miksi osallistavalle toiminnalle tulisi antaa suurempi painoarvo yksilön elämässä. Lähtökohtainen oletukseni oli, että viriketoiminta mahdollistaa parhaimmillaan osallisuuden kokemisen, joka on yhteydessä ihmisen hyvinvointiin.

Osallistamisen näkökulma on lähtöisin kehitysyhteistyöstä, jossa empowerment eli subjektin valtaistaminen kuvaa paikallisen väestön tilanteesta käsin liikkeelle lähtemistä. Osallistamisen käsitteeseen on vaikuttanut myös brasilialainen Paolo Freiren kehittämä alistettujen pedagogiikka. (Hyppönen & Linnossuo 2002, 12.) Teoksessaan *Pedagogy of the Oppressed* Freire kuvaa toiminnan ja opetuksen lähtökohtia. Toiminnan tulisi pyrkiä siihen, että ihmisistä kehittyä kriittisiä, luovia, vapaita ja aktiivisia yhteiskunnan jäseniä. (Freire 1996, 26.)

Osallistavan toiminnan peruselementtejä ovat vapaaehtoisuus ja vastavuoroisuus. Toiset ryhmäläiset haluavat osallistua aktiivisemmin, toiset haluavat seurata sivummalta. Jokaisen tulee saada osallistua ryhmän toimintaan omalla tavallaan. (Hintsala 1997, 24.) Kaski (2001, 25) sanoo kirjassaan, että monesti vähättelevät asenteet ja läheisten tai henkilökunnan kiireisyys johtavat siihen, ettei kehitysvammaista ihmistä rohkaista tarpeeksi omien ajatustensa ilmaisemiseen sekä itse tekemiseen. Asioita tehdään heidän puolestaan, jolloin avuttomuuden tunne vahvistuu ja itsetunto heikkenee. (Ylikoski, Juusti & Pietiläinen 1999, 9, 11.) Osallistumisen kautta ihminen kehittyä yksilönä ja suoriutuu itsenäisemmin, vähemmän tuen avulla (Kaski 2001, 26).

Hanna-Liisa Liikanen (2010, 25) on kirjoittanut taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman, jonka tavoitteena on terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä osallisuuden lisääminen. Liikasen mukaan osallistaminen saavuttaa ainakin yhden tärkeimmistä tavoitteistaan, kun ryhmäläisten itsevarmuus kehittyä ja itsenäinen valintojen tekeminen lisääntyy. Kuten Liikanen painottaa, ovat edellä mainitut ehdottomia väyliä hyvinvoinnin lisäämiseksi.

Hyvinvointi Liikasen mukaan (2010, 25, 37) rakentuu yksilön, hänen läheistensä, ympäristön, palvelujärjestelmän toiminnan sekä yhteiskuntapolitiikan tuloksena. Hän toteaa osallisuuden, mielekkääksi koetun tekemisen ja yhteisöllisyyden olevan hyvinvoinnin keskeisimpiä osia. Liikasen painottaa väitöskirjassaan, että ihmisen tulee voida kokea arjen kulttuurisuutta eli mielekkyyttä arkensa keskellä. Arjen kulttuurisuus on hänen mukaansa edellytys hyvinvoinnille. Arjen kulttuurisuuden näkökulma haastaa toimijat arvioimaan, miten he voisivat tukea eri tavoin ihmisten aloitteellisuutta arjen kulttuurisuuden vahvistamiseksi, jotta jokainen voi nauttia hyvinvoinnista.

Osallistamisen perusajatuksena on saada sekä ihmisen kokemukset, tiedot, taidot, kuin myös tunteet ja asenteet mukaan toimintaan. Tarkoituksena on auttaa ihmisen oman äänen kuuluville saannissa. (Hyppönen & Linnossuo 2002, 12.) Kurjen mukaan (2000, 59) osallisuus kuvaa parhaiten kulttuurisen demokratian saavuttamista. Suomalainen demokratia perustuu käsitykselle, jonka mukaan jokainen ihminen on yhtä arvokas. Kyseinen ihmiskäsitys pitää sisällään ajatuksen siitä, että kaikille tarjotaan palveluita tasavertaisesti eikä ketään jätetä syrjään.

Matti Lindqvist (2003, 62–63) sanoo ihmisarvon olevan kaiken sosiaalisen hyvinvoinnin ytimessä. Sosiaalipalvelut ja hyvinvointijärjestelmä perustuu näkemykselle, ettei ketään haluta jättää oman kohtalonsa armoille. Kuitenkin Lindqvistin mukaan tämä on kyseenalaista, koska julkisen mielikuvan mukaan arvostettavia ihmisiä ovat varsinaisesti vain omillaan selviytyvät ja itsenäiset ihmiset.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivuilla (2010, 5, 8, 20) kerrotaan Suomen hallituksen käynnistäneen vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO), jossa esitetään toimenpiteitä vammaisten ihmisten elinolojen parantamiseksi. Ohjelma koskee vuosia 2010–2015. Ohjelman pohjana on näkemys vammaisten ihmisten tasa-arvoisuudesta ja heille tarjotusta yhdenvertaisesta kohtelusta. Vammasta huolimatta kaikilla ihmisillä on oltava yhtäläiset mahdollisuudet elää ja toimia yhteiskunnassa.

Vammaispoliittisen ohjelman tavoitteena on yhteiskunta, jossa toteutuvat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, osallisuus ja syrjimättömyys. Suomen perustuslakiin pohjautuen vammaisen ihmisen yhdenvertaisuutta tulee toteuttaa. Palvelut ovat järjestettävä niin, että ne tukevat henkilön itsenäistä elämää. Vammaisten henkilöiden tulisi voida osallistua yhteiskunnan toimintaan samalla tavalla kuin muiden ihmisten.

Suomen vammaispoliittiseen ohjelmaan sisältyy 122 toimenpidettä. Niihin tukeutuen suomalaista vammaispolitiikkaa pyritään edistämään lähivuosina. Kunnilla on suuri vastuu niiden toteutumisen seurannassa.

4 LUOVA VIRIKETOIMINTA OSALLISTAMISEN VÄLINEENÄ

Kehitysvammaisten ihmisten arki sisältää lukuisia tilanteita, joissa he ovat ohjauksen kohteena. (Hintsala 1997, 66.) Kuitenkin useimmat kehitysvammaiset ihmiset pystyvät itse toimimaan eivätkä epäile omia kykyjään (Ahonen 1997, 13). Luovaan toimintaan sisältyy hyvin monenlaisia muotoja kuten esimerkiksi musiikki, tanssi, liikunta, kuvataide, teatteri ja valokuvaus. Taide avaa ihmiselle aivan uusia mahdollisuuksia lisätä itsetuntemustaan ja sosiaalista vuorovaikutustaan. (Ahonen 1997, 13.)

Taide lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta, suo osallisuuden mahdollisuuden ja onnistumisen kokemuksia. Luovuuden avulla on helpompi ymmärtää itseään ja tulla toisten taholta ymmärretyksi. (Kauppinen 2007, 12.) Ihmisten välinen viestintä perustuu symbolien käyttöön merkityksen tuottamiseksi. Symbolit voivat olla sanoja, jotka tuodaan esiin puheen kirjoituksen tai viittoman kautta. Joskus symbolit ovat osa käyttäytymistä, kuten kosketus tai läheisyys. Kommunikaatio pitää sisällään monta toisistaan eriävää merkityssuhdetta. (Payne 2006, 62.) Sanattoman viestinnän painoarvo korostuu, kun sanallisen viestinnän löytäminen vaatii ponnisteluja tai kun sitä ei ole laisinkaan (Antonen 2001, 141).

Johonkin liittyminen, kuuluminen ja osallistuminen ovat yksilölle ja hänen kehitykselleen olennaisia tärkeitä asioita (Himberg & Jauhiainen 1998, 96). Ryhmäläisten mielipiteiden kuuleminen ja huomioon ottaminen tuokion sisältöä suunnitellessani loi mielestäni parhaan mahdollisen lähtökohdan tuokioiden onnistumiseksi. Kuitenkaan osa heistä ei kyennyt sanomaan omaa mielipidettään selkeästi, joten turvauduin antamaan muutaman konkreettisen vaihtoehdon. Näin ollen heidän vaikutusmahdollisuudet kuitenkin jäivät suppeammiksi suhteessa muihin ryhmänjäseniin.

Toiminnassa ihminen harjoittaa fyysisiä taitojaan. Luova toiminta toimii keinona virkistää ihmisiä laaja-alaisesti. Se on ikään kuin vastapaino arjelle. Intensiivisen keskittymisen hetki auttaa unohtamaan ympäröivän maailman, hetki muuttuu ajattomaksi ja ikuisiksi. Voidaan sanoa, että taide toimii katalysaattorina, joka kiinnittää huomion itsensä ulkopuolelle. (Sederholm 2001, 14 – 15.) Aistimaailman mukaan liittäminen tuo monitahoisuutta ja lisää kommunikointia tuokioissa. Luovatoiminta vaikuttaa ihmiseen ko-

konaisvaltaisesti. Sen positiiviset vaikutukset ulottuvat laajalle alueelle niin ihmismielessä kuin ruumiissakin.

Taiteeseen voi siirtää oman tarinansa tai siitä voi löytää oman tarinansa. Taide puhuu ja koskettaa. Taide voi näin ollen olla parhaimmillaan löytöretki omaan itseen. (Ahonen 1997, 13, 15.) Sekä kartoittamiskerran kuin myös valokuvaus, maalaus - ja näyttelykerran tavoite oli, että jokainen uskaltaa katsoa itseään ja huomaa olevansa oman elämänsä tähti.

Luovien ja elämyksellisten elementtien kautta tuodaan julki omia ajatuksia ja tunteita (Vilen ym. 2002, 218). Ahosen (1997, 14) mukaan siihen voi purkaa tunteita tai siitä voi löytää tunteensa. Joskus teos heijastaa tekijänsä kuvan. Luova viriketoiminta antaa mahdollisuuden vapauttaa tunteita, joita on vaikea tuoda esille verbaalisesti. Maalaamisen avulla halusin antaa ryhmäläisten tuoda esille omia ajatuksiaan. Jokaisen ajatukset ovat merkityksellisiä ja on tärkeää, että ihminen voi tuoda tunteensa ulos jotakin kanavaa pitkin.

Yhteistoiminta kuten esimerkiksi valokuvaus toimii erittäin hyvin vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden luojana. Savolainen tuo teoksessaan esille valokuvan voiman. Valokuvaus voi toimia tienä omaan itseen, mutta valokuvaus on myös loistava mahdollisuus sillan rakentamiseksi ohjaajan sekä asiakkaiden välillä erityisesti silloin, kun kommunikointivaikeudet estävät suoran viestinnän. (2008, 159.) Meillä oli hauskaa sovitellessa hattuja, nauraessa ja kommentoidessa toisillemme. Ryhmäkuvia ottaessani huomasin kuinka me- henki kasvoi. Jokainen kommunikoi vapaammin ja enemmän toistensa kanssa.

5 OSALLISTAVA RYHMÄTOIMINTA

5.1 Viriketuokioiden perusta

Toinen kehittämisteemani käsitteli luovan viriketoiminnan toteutumista Kaarinankotien ryhmän kanssa. Ennakkokäsitykseni oli se, että viriketuokiot lisäisivät hyvää mieltä ja elämän laatua. Halusin näin ollen perehtyä syvemmillä aiheeseen tutkien, mitä kaikkea muuta tärkeitä osallistava toiminta voisi saada aikaan yksilöiden elämässä. Samalla pyrkimykseni oli inspiroida Kaarinankodeilla työskentelevää henkilökuntaa luovan toiminnan lisäämiseksi.

Ohjaamalla itse osallistavaa toimintaa sain mahdollisuuden havainnoida ja tutkia viriketoiminnan mahdollisuuksia ja merkitystä kehitysvammaisten kohdalla. Siten kehittämisteemani osiot nivoutuivat tiukasti yhteen. Ohjaajan roolissa saatoin myös osaltani vaikuttaa tuokioiden ja tapahtumien kulkuun siten, että esim. rohkaisemalla itsenäisempään työskentelyyn sai ryhmäläinen onnistumisen kokemuksen. Onnistumisen kokemusten kautta itsetunto vahvistuisi ja elämän laatu paranisi.

Viriketuokiot toteutuivat keväällä 2011 viikon väliajoin, viitenä kertana. Tuokioiden lähtökohta- ajatuksena oli ihmisen arvokkuus ja näin ollen ryhmäläisten kasvaminen näkemään itsensä päivä päivältä arvokkaampana. Tuokioiden sulautuminen jatkumoksi muotoutui siten teeman – ”oman elämänsä tähti” ympärille. Tuokiokerrat vahvistivat eri toimintojen kautta niille asetettua lähtökohtaa jokaisen arvokkuudesta. Lähtökohtainen ajatus tuokioille oli, että erilainen ulkomuoto, eriävät ajatukset tai persoonallisuus eivät tee ihmisestä heikkoa, vaan erilaisuudessa piilee inhimillinen vahvuus.

Motivoinnin syntymisen kannalta pidin oleellisena seikkana perehtyä ryhmäläisten mieltymysten kartoittamiseen. Ensimmäinen kokoontumiskerta määritteli suureksi osin, mitkä luovat menetelmät otimme käyttöön tuokioissamme. Luovien menetelmien harjoittaminen ei ollut päätavoite, vaan yksinkertaisesti mahdollistaa ryhmäläisten osallistuminen ja sitä kautta lisätä hyvän olon tunnetta. Välipäivät antoivat minulle ohjaajana mahdollisuuden reflektoida ja havainnoida videota katsoen ja miettiä yhä uudelleen seuraavien kertojen sisältöä ja tuokion kulkua.

Kartoituskerta johti ideaan, että jokainen tulisi kokoamaan viriketuokioissa oman valokuvakollaasin, joka olisi ryhmän nimen mukaan voimakuva. Jokaiselle tuokiokerralle muotoutui tarkemmin tehtävä ja tarkoitus voimakuvan teon prosessiin liittyen. Kartoituksen perusteella ryhmäläiset tuntuivat pitävän taiteesta. Valikoidut kuvat lehdistä sisälsivät esim. maalauksia, hahmoja, musiikkia, ja kauniita vaatteita. Mieluisia kuvia olivat myös ne, joissa ihmiset olivat yhdessä ja tunnelma näytti mukavalta.

5.2 Toiminnan rakenteellinen suunnittelu

TEHTÄVÄ: Ensimmäinen tuokio sisälsi ryhmäläisten mieltymysten kartoitusta. Tehtävä oli selata lehtiä ja leikata niistä itselle mieluisia kuvia. Kuvien leikkuun jälkeen jokainen sai valita värikartongin ja siihen liimattiin leikatut kuvat. Valmiita tuotoksia vertailtiin ja etsittiin yhteisiä mieltymysten aiheita.

TARKOITUS: Tuokion tarkoitus oli vahvistaa ryhmäläisten itsetuntemusta. Itsetuntemus voi olla kovin heikko, jos valinnanmahdollisuudet ovat suppeat arjessa. Näin ollen yksinkertaisetkin mahdollisuudet valita itse, kuten, minkä värisen kartongin haluaa tai pitämiensä kuvien leikkaaminen, olivat kovin merkityksellisiä. Leikkaaminen ja liimaaminen toi puolestaan fyysistä, hienomotorista treeniä tuokioon. Tuotoksien vertailun kautta halusin tuoda esille jokaisen yksilön erilaisuuden. Jokainen pitää hieman erilaisista asioista. Kuitenkin yhtäläisyyksiäkin löytyi, kun niitä yhdessä etsimme. Yhtäläisyyksien pohjalta rakentui tuokioissa käytettävät menetelmät.

Valitsin ensimmäisen toimintatuokion sisällöksi ryhmäläisten mieltymysten kartoitusta, jotta toiminta herättäisi jokaisen mielenkiinnon. Marjamäki (2006, 14) painottaa motivoitumisen tärkeyttä. Ihminen motivoituu toiminnassa, jonka kokee itselleen soveltuvaksi ja jonka yhteydessä kokee myönteisiä. Jokaisen ihmisen kiinnostuksen aiheet nousevat hänen omista edellytyksistään ja kokemuksistaan. Toisaalta myös ne toiminnot, jotka meistä ovat ikäviä, saattavat olla mielekkäitä vaikeasti kehitysvammaiselle yksilölle. (Granlund & Olsson 1994, 82.)

Ensimmäisen tuokion alkaessa motivoin ryhmäläisiä ryhmään ehdottamalla, että kutsuttaisiin kerhoamme Kaarinankotien voimaryhmäksi. He innostuivat ideasta: Eräs

nainen nauraa räkätti toisen sanoessa kovaan ääneen: ”kyllä.” Ryhmän nuorimies pullisti lihastaan ja sanoi: jee! Voimaryhmän jäsenten oli tarkoitus etsiä oman elämänsä tähtihenkilö, toisin sanoen itsensä. Jotta kokoontumiskerrat yhdistyisivät toisiinsa ja saataisiin jatkumo, olin valinnut tuokioiden tavoitteeksi oman voimataulun tekemisen. Kun kerroin, että voimataulu on muistutus siitä, että jokainen on oman elämänsä tähtihenkilö, osa ryhmäläisistä katsoi innostunein ilmein toisiaan.

Tällä kerralla ryhmäläiset selasivat lehtiä ja leikkasivat pitämiään kuvia. Muistutin, että jokainen meistä pitää hiukan eri asioista. Jaoin värikartongit ja osallistin ryhmäläiset mukaan. ”Se, jolla on punaiset housut tai se, jolla on silmälasit saa valita kartongin.” Käytäntö osoitti todeksi sen, mitä olin juuri sanonut: Olemme hyvin erilaisia – ja näköisiä oman elämämme tähtiä. Jokainen osallistui innokkaasti yrittäen havainnoida kenestä oli kyse.

Eräs ryhmäläinen, joka usein nähdään passiivisena ja kykenemättömänä toimintaan, osoittautui todella aktiiviseksi ja taitavaksi. Heti sakset ja lehden hänelle antaessani hän alkoi itsenäisesti leikata kuvia. Pilli, jota hän oli rutistanut käsissään tuokion alusta saakka, unohtui, kun hän sai mielenkiintoista tekemistä. Yllätyksekseni hän puhui ja toi esille ajatuksiaan tuokion alusta loppuun. Annoin musiikin soida hiljaa taustalla. Eräs ryhmäläinen alkoi osoittaa cd soitinta ja sanoi ”kitara!” Päätin sammuttaa sen, kun arvioin, että se vie turhaa huomiota.

Tuokion aikana edelleen välillä pohdin oliko ryhmässä liikaa osallistujia. Kun jätin yhden ryhmäläisen huomioimatta muutamaksi minuutiksi, sillä välin hän oli liimannut jokaisen kuvan huolellisesti toinen toisensa päälle yhdeksi kasaksi. Mietin, teinkö virheen, kun yritin irrotella niitä toisistaan? Videota jälkeinpäin katsellessani huomasin kyseisen henkilön nauttivan, kun sai liimailla kuvia itsenäisesti. Häneltä kysyessäni oliko mukavaa, vastasi hän myöntävästi hetkeäkään empimättä. Muihin kysymyksiini häneltä en tuokiassa juurikaan vastausta saanut. Huomasin kuitenkin hänen keskittyvän melko tarkasti lehtien selailuun. Hän halusi osoittaa minulle sormillaan kuvia, jotka olivat mieluisia.

Rohkaisu toimintaan oli keskeinen osa roolissani ohjaajana, muuten ryhmäläiset saattoivat jäädä vain tuijottamaan toisten työskentelyä. Koin toisinaan ristiriitaisuutta asian suhteen, koska en halunnut väkisin osallistaa ketään. Huomasin, että ohjaajan tulee pysytellä erityisen tarkkaavaisena sekä pitää jatkuva katsekontakti ryhmään, sillä esim.

kysymyksiini osa ryhmäläisistä saattoi vastata elein tai osoittamalla. Kysymysten esittäminen ja aloitteen tekeminen osoittautui tärkeäksi osaksi ohjaajan roolia.

Seurasin ajan kulkua ja yllätyksekseni huomasin, että lehtien selaaminen täytyi lopettaa, jotta liimaamiselle sekä tuokion lopetukselle jäisi riittävästi aikaa. Tämä kokemus muistutti minua ajankäytön etukäteen vaiheistamisesta. Tuokion lopulla katselimme toistemme töitä ja yritimme löytää yhteneviä kiinnostuksen kohteita. ”Hohhoijaa” ja ”pidetäänkö me pieni tauko” kuului yhden ryhmäläisen suusta tuokion lähestyessä loppuaan. Koska kyseisen henkilön on kovin vaikea keskittyä yhteen asiaan hetkeä kauempaa, olin yllätynyt, että hän jaksoi tuokion loppuun. Eräs ryhmäläinen naurahti melkein jokaiseen kommenttiin. Oletin, että hän oli virkistäytynyt tuokiossa.

Vain yhdellä ryhmäläisellä ei riittänyt kyvyt kuvien leikkaamiseen. Muutama muukin halusi apua. ”Leikkaa” kuului muutaman kerran sekä ”tuutko mua auttaan?” Uskon tämän johtuvan siitä, ettei heitä rohkaista tarpeeksi itse tekemään. Tuokion lopussa katselimme toistemme töitä ja etsimme niistä yhteneviä kiinnostuksen kohteita. Tuokion loputtua pidimme ohjaajan kanssa palautehetken. Olimme kumpikin hyvin yllättyneitä muutaman ryhmäläisen taidoista ja halukkuudesta osallistua.

5.3 Valokuva tekee näkyväksi

TEHTÄVÄ: Toinen tuokiokerta piti sisällään valokuvissa oloa yhdessä ja yksin. Rekvisiitaksi olin hankkinut erilaisia hattuja, jotta tunnelma rentoutuisi eikä kenenkään tarvitsisi kokea oloaan paljaaksi kameran edessä. Koska toisille kuvattavana olo on uutta ja vaikeata, rekvisiitan taakse sai ikään kuin piiloutua. Tunti yhdessä kului nopeasti ja koin jokaisen viihtyvän kameran edessä.

TARKOITUS: Valokuvissa olo ja yhteiskuvien otto ei olleet merkityksettömiä. Omien kuviansa katselun avulla itsetunto kehittyy, kun huomaa onnistuneensa kuvattavana. Mitä enemmän tottuu omien kuvien katseluun, sitä enemmän hyväksyy itsensä, virheinensä. Nähdyksi tuleminen valokuvissa olon kautta on arvokas kokemus ihmiselle, varsinkin jos saa positiivisen vastaanoton. Yhteiskuvien kautta kommunikaatio lisääntyi ryhmän välillä. Ryhmäläisillä oli hauskaa poseerata yhdessä kameran edessä.

Saapuessani Kaarinankodeille koko kuuden hengen ryhmä oli jo odottamassa tuokioon pääsyä. Otin esille puulyömäsoittimia, joista jokainen sai vuorollaan valita haluamansa. Soitimme rytmiä yhdessä ja lauloimme tervetulolaulua käyden jokaisen ryhmäläisen läpi. Näin ollen jokainen saattoi kokea itsensä huomatuksi. Valitsin soittimet siitä syystä, että useimmat ryhmäläisistä pitävät musiikista. Soittohetki toimi ryhmän motivoijana sekä tunnelman rentouttajana.

Esittelin heille päivän teeman, valokuvauksen ja sain vastaukseksi iloisia ilmeitä. Valokuvissa tulemme nähdyiksi ja tietoisiksi itsestämme. ”Valokuvissa saattoi tehdä näkymättömän näkyväksi: tuoda esiin sen, mikä on salattua ja unohdettua...” paljastaa Miina Savolainen valokuvaushankkeestaan *Maailman ihanin tyttö* (2008, 162). Erilaisten hattujen käyttöä rekvisiittana perustelen sillä, että joskus kameran edessä voi kokea olonsa turvattomaksi, jotenkin alastomaksi. Rekvisiitan avulla ryhmäläiset saattoivat ikään kuin piiloutua, jolloin oli helpompaa olla kuvattavana. Sovittaessa hauskanlaisia hattuja, ryhmähenki koheni ja tunnelma rentoutui, jolloin oli luonnollisempaa olla oma itsensä. Näin ollen kuvausprosessi itsessään oli aktivoivaa ja mieltä kohentavaa. Kuvista tuli aitoja, paljon puhuvia luomuksia.

Hattuja sovitellessa roolini oli vahvasti rohkaista heitä mukaan. Kuitenkin tuokion edetessä yhä useampi ryhmäläinen esitteli itseään muille erilainen hattu päässään. Pysin parhaani mukaan huomioimaan, että jokainen tuli mahdollisimman tasapuolisesti kuvatuksi. Toisaalta halusin olla varma, että jokainen koki kuvattavana olon mielekkääksi. Sen tähden kysyin ajoittain lupaa kuvan ottamiselle.

Valokuvaus keskeytyi yhden ryhmäläisen epilepsiakohtaukseen. Onneksi hoitaja oli paikalla ja haki lisääpua ja epilepsiaruiskeen. Siirryimme ryhmäläisten kanssa jatkamaan kuvausta pihaan. Kohtaus huolestutti ja lamaannutti tunnelmaa. Jonkin ajan kuluttua kuitenkin jatkoimme kuvausta ulkona rennossa tunnelmassa. Kuvauksen aikana keskityin antamaan positiivista palautetta kaikille tasapuolisesti. Haastavaa oli myös jokaisen kuvaaminen yhtä paljon. Moni ryhmäläinen halusivat tulla kuvatuksi kaverinsa kanssa. Halusin ottaa kuvia, jossa jokainen voi poseerata, mutta myös kuvia, jotka otin sitä mainitsematta. Näin ollen kuvista tuli vielä luonnollisempia ja tallensivat kuvaan hetken aitouden.

5.4 Maalaus puhuu

TEHTÄVÄ: Kolmannella tuokiokerralla maalasimme isot kartongit. Käytimme kahvia kartongin pohjan värjäykseen. Akryyliväreillä ryhmäläiset saivat maalata haluamiaan kuvia tai muotoja kartongille. Käytimme maalattuja kartonkeja kehyksinä ottamilleni kuville. Viriketuokioiden prosessin kautta jokaiselle valmistuisi oma voimataulu muistutukseksi jokaisen arvokkuudesta omana itsenään.

TARKOITUS: Maalaamisen avulla on mahdollista ilmaista itseään. Varsinkin verbaalisen viestinnän ollessa haasteellista tai mahdotonta maalaaminen voi olla todella hyvä itsensä ilmaisemisen keino. Omien tunteiden tunnistaminen on jokaiselle joskus vaikeaa. Katsomalla omaa maalaustaan voi nähdä selkeämmin omia ajatuksiaan. Kahvin käyttö maalina lisäsi aistielämyksen tuokioon. Vuorovaikutus lisääntyi ryhmässä keskusteltaessa kahvin tuoksusta.

Kolmantena tuokiokertana oli tarkoitus osallistaa ryhmää maalaamisen avulla, koska etenkin puheen tuottamisen ollessa haastavaa maalaaminen on yksi keino vapauttaa ajatuksia. Jo viime kerralla kerroin heille seuraavantuokion tavoitteista. Ryhmäläiset tuntuivat odottavan pensselin varteen pääsyä heti kolmannen tuokion alkaessa. Neljälle ryhmäläisistä näytti maalaaminen olevan kovin luontevaa. Heidän kartonkinsa alkoivat täyttyä erilaisista muodoista ja väreistä. Yhdelle ryhmäläiselle ei maalaaminen puolestaan näyttänyt olevan kovinkaan mieleistä. Mietin, olisiko hän kokenut esim. seinän maalaamisen nautinnollisemmaksi kuin kartongin. Yksi ryhmäläisistä oli niin nopea maalari, että hän sai työnsä valmiiksi huomattavasti muita aiemmin. Vasta videota katsellessani ymmärsin, että aina tulisi varata lisää tekemistä ryhmän nopeimpien varalle.

Kartongin taustan maalaamiseen käytimme kahvia. Kahvin valinta maalaamisen käyttöön oli tarkoituksen mukaista. Tuoksu kosketti hajuaistia, joka lisäsi ryhmän jäsenten välistä kommunikointia. Mielenpitoet erosivat toisistaan kahvin ja sen tuoksun suhteen. Kun kartongin pohjavärin maalaus oli tehty, käytimme akryylimaalaa kartongin maalaamiseen. Maalaamisen mahdollisuudet ovat rajattomat. Rohkaisin jokaista tuokion kuluessa valitsemaan tarkoin värejä, joita itse haluavat käyttää. Kehitysvammaisten ryhmänohjaajana havaitsin tässäkin tuokiossa sen, että aloitteen teko oli suurimmaksi osaksi minulla ohjaajana. Kuinka aloitteellisuutta voidaan kehittää? Näkisin rohkaise-

van palautteenannon merkityksen olevan suuri sekä myös rohkaisemisen valintojen tekeen alkaen niistä pienistä arkipäiväisistä valinnoista kuten esim. mitä pukea päällensä.

Yksi ryhmäläinen maalasi kukkaniityn keväisiä värejä käyttäen, toinen punaisen luomuksen ja kolmas eri kansallisuuksien lippuja. Ryhmän muusikko maalasi tummempaan sävyyn puetun ajatuksen. Jotta voimaryhmän kokoontumiskerroille saataisiin jatkumo, selvensin heille, että maalasimme nämä suuret kartongit, jotta seuraavalla kerralla voisimme liimata siihen heistä aiemmin otettuja kuvia. Näin motivoin jokaista maalaamiseen ja loin tarkoituksen tuokiolle. Voimaryhmän konkreettinen tavoite oli, että jokainen kokoaa oman voimataulun. Voimataulu olisi muistutus siitä, että jokainen on oman elämänsä tähti. Osa ryhmäläisistä käännähti innostunein ilmein toisiinsa tämän kuullessaan.

Ryhmäläiset olivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa yllättävän paljon ilmein ja elein. Ikosen mukaan (1999, 304–305), mitä vaikeammin vammaisesta on kyse, sitä tärkeämmän merkityksen itsensä ilmaiseminen sekä toisten viestien ymmärtäminen saa. Maalaamisen avulla halusin antaa ryhmäläisten tuoda esille omia ajatuksiaan. Jokaisen ajatukset ovat merkityksellisiä ja on tärkeää, että jokainen voi ilmaista itseään ja tunteitaan.

Lakiin perustuva sananvapaus ja itsemääräämisoikeus painottavat ihmisen ainutkertaista olemassaoloa sekä sanana vapautta. Olemassaolo ja oikeus tuoda mielipiteensä kuulluiksi kuuluvat jokaiselle yhtäläillä, vaikka kyseessä olisi henkilö, joka ei pysty tuottamaan mietteitään ilman haasteita. Halusin käyttää valokuvausta tässäkin tuokiossa, koska valokuvissa oleminen osoittautui aiemmin jokaiselle mieluisaksi. Kameran esiin otettuani huomasin videota katsellessani, että osa ryhmäläisistä jäi odottamaan, että heidän vuoronsa tulisi olla kuvattavana.

5.5 Voimakuvat

TEHTÄVÄ: Neljäs viriketuokio sisälsi omien kuvien katselua, toisin sanoen itseensä tutustumista. Jokaisen oli tarkoitus valita ne kuvat itsestään, josta pitävät. Kuvat leikattiin, aseteltiin ja liimattiin kartongeille, jotka olimme viime kerralla maalattu. Tuokion

aikana oli mahdollista katsella myös muiden kuvia. Innostuneisuus kuvien esittelemiseen johti ajatukseen näyttelyn pystyttämistä.

TARKOITUS: Leikkaaminen ja liimaaminen toimivat hyvinä keinoina fysiikan harjoittamiseksi. Saksilla leikkaaminen vaatii sorminäppäryyttä, jolloin hienomotoriset taidot kehittyvät. Omien kuvien katselemisen tarkoituksena oli kehittää itseluottamusta, joten painotin vain niiden valokuvien valitsemista, joista itse pitää. Tuokion tarkoitus oli myös lisätä vuorovaikutusta ryhmäläisten kesken. Yhdessä toimiminen antaa luontevia mahdollisuuksia kommunikoinnille.

Aloitin neljännen voimaryhmätuokion kysymällä ryhmämme nimeä. Joku innostui heti elehtien ja heiluttaen käsiään. Toinen sanoi: "pienryhmä, tämä on voimaryhmä", jota seurasi kovaääninen naurahdus! Muistuttaakseni ryhmän tarkoituksesta, kertosin viime-tuokion sisältöä. Pyysin heitä katsomaan toisiinsa ja huomioimaan kuinka erinäköisiä me kaikki olemme. Toin havainnoimalla esille erilaisuutemme ja arvokkuutemme. Esim. "katsokaapa, ... on viikset, löytyykö keneltäkään muulta viiksiä? Halusin auttaa heitä olemaan tietoisia jokaisen erityisyydestä, koska olemme erinäköisiä ja erilaisia.

Huomasin jokaisen odottavan omien valokuviansa näkemistä. Moni heistä näytti olevan kovin ilahtuneita katsoessaan kuviaan. Se ei kuitenkaan riittänyt. He halusivat esitellä kuvia myös toisilleen. Mielestäni voimakuva – nimitys osui napakymppiin! Tästä lähti yhteinen ideointi näyttelyn pystyttämistä. Toin idean verbaalisesti esille, mutta ryhmäläisten innostus nähdyksi tulemisesta synnytti ajatuksen näyttelystä. Williamsin mukaan (2002, 59) ryhmä ja kaikki mitä siinä tapahtuu, ovat ohjaajan ja ryhmän jäsenten välinen yhteinen luomus. Myös Miina Savolaisen upea Maailman ihanin tyttö valokuvaprojekti näyttelyineen ohjasi minua.

Kaiken kaikkiaan olin tulostanut jokaisesta kuusi ainutlaatuista valokuvaa. Olin tarkoituksella jättänyt kuvat leikkaamatta erilleen, jotta ryhmän jäsenet saattoivat jälleen harjoitella hienomotoriikkaa. Halusin tietoisesti olla puuttumatta siihen, miten kukin asettelee kuvansa voimatauluun. Yksi ryhmäläinen asetteli kuvat sivuttain kartongille. Halusin varmistaa ovatko kuvat tarkoituksella sivuttain. Ryhmäläisillä syntyi hyvin erilaisia voimatauluja. Osa laittoi kuvat huolella toinen toisensa viereen, toiset taas levittivät ne kartongille tasaisen kauaksi toisistaan.

Painotin sitä, että jokainen valitsee työhönsä vain ne kuvat, joista pitää. Kuvat ovat tunnetasolla tosia vain, kun ne tekevät oikeutta omalle kokemukselle elämästä, sanoo Savolainen. (2008, 161). Kuten olin etukäteen arvellut, ryhmäläiset valitsivat kaikki kuvat voimatauluunsa, yhtä lukuun ottamatta. Sain kuitenkin selville, että jokaiselta löytyi omat lempikuvat. Kysyin jokaiselta mitä kuvassa näkyy ja mistä erityisesti pitää. Tämän tein tukeakseni heitä omaan kuvaan katsomisessa eli toisin sanoen itsensä kohtaamisessa. Koin tärkeänä antaa jokaiselle henkilökohtaisesti positiivista palautetta kuvistaan.

5.6 Oman elämänsä tähti -näyttely

TEHTÄVÄ: Viidentenä tuokiokertana pystytimme näyttelyn yhteisvoimin. Jokaisella oli omaa vastuutehtävänsä, jotta saimme näyttelyn valmiiksi ennen vieraiden tuloa. Näyttely järjestettiin Hannunkodin asukkaille, jotka eivät osallistuneet voimaryhmään. Näyttelyyn sisältyi niin voimataulujen esittelyä kuin herkkujen nauttimista ja yhdessä oloa.

TARKOITUS: Näyttelyn tarkoitus oli ikään kuin koota yhteen viriketuokioiden tavoite ja tarkoitus. Oman elämänsä tähti – teema kulki mukana tuokiosta toiseen. Näyttelyssä esillä olleet voimataulut olivat konkreettinen muistutus jokaisen erilaisuudesta ja arvokkuudesta. Yhdessä tekeminen ja näyttelyn järjestäminen lisäsi me henkeä. Hannunkodin asukkaiden ja hoitajien yhdessä olo loi yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä juhllallisen päätöksen voimaryhmän kokoontumisille.

Näyttelyn pystyttäminen oli meidän jokaisen vastuulla. Vastavuoroisuuden ja yhteisen toiminnan toteutuessa, kukin osapuoli pääsee luomaan tilannetta ja vaikuttamaan yhteisiin askeliin (Mönkkönen 2007, 87). Kaikki alkoi siitä, että ryhmän naisille laitoimme hoitajien kanssa huulipunaa heidän halutessaan ja miehiä kehoitettiin kampaamaan tukkansa. Näin halusin nostattaa juhlantuntua ja osoittaa heille, että tämä on merkityksellinen näyttely. Jaoin vastuutyöt ryhmäläisten kesken. Osa hoiti juoman kaatamisen maljoihin sekä mokkapalojen jaon lautasille. Toiset ripustelivat ohjaajan avustuksella koristeita seinille. Voimakuvat tietenkin asetettiin näkyvimmälle paikalle ja tarpeeksi alas, jotta pyörätuolissakin istuvat näkisivät hyvin.

Kun kaikki oli valmista, kokoontuimme vastaanottamaan näyttelyyn saapuvaa

juhlaväkeä eli asukkaita sekä hoitajia. Taustalla annoimme soida minikaiuttimista ”me ollaan sankareita kaikki”. Osa ryhmäläisistä tarjoili maljat vieraille. Koin, että juhlan tuntua oli ilmassa. Tunnelma oli herkistynyt ja myös jännittynyt. Kappaleen loppuessa pyysin voimaryhmäläisten nostamaan kätensä, jotta he tulisivat erotetuiksi vieraista. Luin voimaryhmäläisten oman elämänsä tähti -saavutuksia kunniakirjasta. Tässä vaiheessa jo osan maljat oli juotu tyhjiin, mutta se ei ollut olennaista. Päätimme hetken maljan nostoon: ”Kippis!”

Voimaryhmäläiset esittelivät omat voimakuvansa. Olin apuna kysymällä muutaman kysymyksen kuten, mikä on heidän lempikuvansa. Ryhmän osallisuudellaan yllättänyt naishenkilö oli jo valmiina oman työnsä edessä ja tuskin maltoi odottaa, että pääsee esittelemään sen. Vain yksi ryhmäläinen ei halunnut mennä työnsä vierelle esittelemään sitä. Muistutin itseäni, että jokainen päätös on kunnioitettava valinta. Pelkästään voimakuvien esillepano toisten nähtäväksi paljasti paljon itsestään. Annoimme aplodit jokaisen esittelyvuoron jälkeen: Joku teki sen hymyilemällä ja toinen polki jalkojaan lattiaan toisten taputtaessa käsiään yhteen.

Kahvinjuonti ja mokkapalan nautiskelu kera jäätelöannoksen tuntui olevan näyttelyn kohokohta. Se johdatti meidät luontevasti näyttelyn päätökseen. Yksi hoitajista ikuisti voimaryhmän ottamalla muutaman yhteiskuvan. Kuvat riittävät todentamaan, että jokainen heistä tuli nähdyksi. Voimaryhmän olemassaolo saavutti tavoitteet, joita olin ohjaajana asettanut: Hyvä olo sekä osallisuuden ja näkemiseksi tulemisen ilo. Ahonen kuvailee (1997, 13) teoksessaan luovuuden olevan kuin voimavara, joka on rakennettu jokaisen meidän sisään. Toisilla se on piilossa, toisilla näkyvissä. Luovuus on tie leikkiin, nautintoon, kommunikaatioon, avautumiseen ja rentoutumiseen. Tästä ei jäänyt pienintäkään epäilystä jakaessani jokaiselle kunniakirjan. Kiitin kätellen jokaista ja koin syvästi heidän kiitollisuutensa.

6 OHJAAJAN ROOLIN REFLEKTOINTIA

6.1 Oman toiminnan arviointia

Ohjaajalla on velvollisuuksia sekä yksittäisiä ryhmän jäseniä että koko ryhmää kohtaan. Näin ollen hänen tulee olla herkkä huomioimaan jäsenten yksittäisiä tarpeita ja sovittamaan niitä yhteen ryhmän yhteisten tarpeiden kanssa. Ohjaaja tulee varoa antamasta erityisasemaa, oikeuksia tai jatkuvaa huomiota kenellekään ryhmässä. (Himberg & Jauhiainen 1998, 176–177.) Ohjaajalta vaaditaan jatkuvaa reflektointia sekä hyvää itsetuntemusta. Itseäni tutkiessani, tiedostin pitäväni muutamasta ryhmäläisestä erityisen paljon. Näin ollen jouduin tuokioiden kuluessa kiinnittämään erityishuomiota omaan käyttäytymiseen kyseisellä alueella. Esimerkiksi valokuvia ottaessani pyrin parhaani mukaan huomioimaan, että jokainen tuli mahdollisimman tasapuolisesti kuvatuksi.

Williams toteaa, (2002, 69) ettei ihmisen tarina ei ole yksin hänen, vaan sen luomiseen osallistuvat kaikki ihmiset hänen sosiaalisessa ympäristössään. Tästä näkökulmasta ammattilaisen rooli on hyvin merkityksellinen ihmisen osallistamisessa ja elämän tarinan tuottamisessa. Ohjaajan tulee jatkuvasti reflektoida, havainnoida omaa käytöstään, jotta hän voisi auttaa ihmisiä, ei ylläpitämään samoja ongelmia, vaan luomaan uusia tulkintoja sekä itsestään että ympäröivästä maailmasta.

Ohjauksessa voidaan korostaa kahta avainasiaa. Ne ovat ohjaajan ja ohjattavan välinen vastavuoroisuus eli dialogisuus sekä ohjauksen hahmottuminen prosessiksi, mikä korostaa toiminnan suunnitelmallisuutta. (Ikonen 1999, 337–339.) Ohjaajan olennaiset piirteet ovat kyky joustavuuteen sekä kompromissien tekemiseen (Trevithick, 2005, 218). Ohjaajan tulee olla selkeästi tietoinen yhteistoiminnan tarkoituksesta ja tavoitteista. Vastuun ottaminen on yksi ohjaajan päätehtävistä. Parhaimmillaan hän auttaa ryhmän jäseniä keskittymään tehtävään sekä täsmentää tavoitteita. Hän huolehtii toiminnan käytännöllisistä edellytyksistä sekä toimii tarvittaessa tunneilmaisun ja keskinäisten suhteiden tulkkina. (Himberg & Jauhiainen 1998, 176–177.)

On olennaista, että ohjaaja kulkee ryhmäläisten rinnalla, jotta jokainen uskaltaa antautua toimintaan mukaan. Ohjaajalla on käsissään suuri valta ohjattaviin nähden. Williamsin

mukaan (2002, 48) hänellä on mahdollisuus viitoittaa ryhmäläisten ajatuksen kulkua; hän ei suinkaan pakota ketään osallistumaan, mutta toimii parhaimmillaan mahdollisten esteiden havaitsijana ja niiden poistajana. Halusin tuokioissa vahvennusta ajatukselle, että jokainen olisi vapaaehtoisesti mukana ja kokisi esim. valokuvattavana olemisen mielekkääksi. Sen tähden kysyin ajoittain lupaa kuvien ottamiselle.

Ohjaajan tehtävä on huolehtia siitä, ettei ryhmäläisille aseteta tietynlaisia vaatimuksia. Jokainen tulee ottaa huomioduksi yksilönä ja tarjota taidemuoto, joka sopii hänen toimintakyvyilleen. (Kaski ym. 2001, 243.) Ohjaajan roolin ytimessä on sisäinen tahto kehittää ohjattavien oikeuksia suhteessa osallisuuden kokemiseen ja olla läsnä rohkaisten ja tukien matkan varrella. Ohjaajan tulee välttää vallankäyttöä, muuten asiakkaan oma päätösvalta ja osallisuus jäävät suppeaksi. Vallankäyttö on usein varsin näkymätöntä ja huomaamatonta. (Mönkkönen 2007, 38, 45, 54, 59.) Ohjaajan tulee tietoisesti pyrkiä etenkin oman roolinsa vähentämiseen ja samalla ryhmäläisten osallistumisen lisäämiseen (Himberg & Jauhiainen 1998, 178). Aina uudelleen jouduin refleктоimaan ohjaustani vallankäytön suhteen ja sitä, missä määrin minun tulisi ohjaajana antaa ohjattavan tehdä itsenäisesti.

Joidenkin ryhmäläisten oli vaikea tehdä itsenäisiä päätöksiä. Huomasin, että he halusivat minun tekevän asioita heidän puolestaan. Muistutin itseäni, että autoin vain jos oli välttämätöntä. Videota katsellessani huomasin, että tuokiokertojen edetessä avunpyynnöt vähenivät ainakin hiukan, vaikka oli kyse vain viidestä tuokiosta. Yritin avunannon sijaan rohkaista heitä enemmän ja antaa positiivista palautetta. Niiden avulla itseluottamus kasvaa ja omatoimisuus lisääntyy.

6.2 Yhteistyötahon palaute

Kaarinankotien henkilökunta koostuu tusinasta hoitajia. Työn luonne on vuorotyötä, minkä perusteella oli mahdoton järjestää tuokioihin avukseni samaa hoitajaa. Koska tuokioihin osallistui joka kerta eri työntekijä, mahdollisti se palautteensaannin monesta eri näkökulmasta. Näin ollen voimaryhmä ei aktivoinut vain asukkaita vaan myös hoitajia. Kutakin tuokiota ennen annoin osallistuvalla ohjaajalle palautelomakkeen, jotta hän observoisi mainitsemiani asioita tuokion kuluessa. Tuokioiden jälkeen pidimme hoitajan kanssa palautehetken. Kirjasin hoitajan esille nostamat asiat lomakkeeseen. Jokaisessa

palautteessa oli toimintaani ohjaajana liittyen muutama yhtenevä arvio. He kokivat, että yhtäläillä niin ryhmä kuin myös yksilöt tulivat huomioiduiksi tasavertaisesti. Hoitajat olivat myös sitä mieltä, että ohjaus oli selkeää, mukaansa tempaavaa sekä johdonmukaista.

Ryhmän jäsenten osallistumiseen ja vireystilaan liittyen hoitajien huomiot vaihtelivat tuokiokerrasta riippuen. Kuitenkin jokaista hoitajaa yllätti ryhmäläisten aktiivisuus ja esille tulleet kyvyt. Osa hoitajista ihmetteli yhden ryhmäläisen passiivisuutta, sillä ennakkoluuloihin perustuen hän olisi ollut osallistuvampi jäsen. Ilmeisesti kyseinen henkilö nauttisi käytännön tekemisistä enemmän kuin luovista toimista. Hän yllätti minut aikaansaavuudellaan ollessaan apurini tuokiossa.

Jokainen hoitaja kiinnitti huomiota erityisesti kolmen ryhmäläisen innostuneeseen osallistumiseen. Eräs hoitaja mainitsi, että tuokion positiivinen vastaanotto muistutti häntä toiminnan järjestämisen tärkeydestä. Yksi ryhmän jäsen oli yhden hoitajan mukaan melko lailla omissa maailmoissaan. Hoitaja kuitenkin arvioi hänen kokeneen olonsa mukavaksi, kun sai osallistua omilla ehdoillaan. Jatkoehdotuksia tai negatiivista palautetta en hoitajilta saanut.

7 POHDINTA

Tutkimuksen alkuvaiheeseen kuului aiheen valinta, rajaus, kehitysryhmän kokoaminen sekä kirjallisuusmateriaalinen kerääminen. Kehitysryhmän kokoaminen oli tärkeä osio ja sen teimme huolella arvioiden, ketkä asukkaista erityisesti tarvitsee osallisuuteen tukevaa toimintaa. Voimaryhmän kokoonpano muuttui kolmen jäsenen suhteen, koska he eivät halunneet mukaan. Loppu viimein kehitysryhmästä jokainen pääsee liian vähän osallistumaan, joten jokaisen jäsenyys ryhmässä oli tärkeää.

Viriketuokioiden toteutus Kaarinankodeilla mahdollisti kuuden kehitysvammaisen yksilön osallistumisen yhteiseen toimintaan ja tekemiseen. Lähtökohtainen ajatus jokaisen ihmisen arvokkuudesta oli eettinen pohja koko kehittämistehtävälle ja tuokioiden toteutukselle. Tuokioiden yhteensulautuminen oman elämänsä tähti – teeman myötä loi virikekerroille jatkumon. Luovia toimia apuna käyttäen jokainen ryhmän jäsen kokosi itselleen oman voimataulun. Voimataulun kokoamisen prosessi edesauttoi ryhmän jäseniä katsomaan itseään tarkemmin ja hyväksymään itsensä.

Kehittämistehtävääni liittyvät tutkimuskysymykset käsittelivät osallisuuden lisäämisen merkityksellisyyttä ja osallistavan toiminnan havainnointia käytännössä viriketuokioiden muodossa. Tämä kehittämistehtävä osoitti käytännössä, että osallistava toiminta parhaimmillaan mahdollistaa laaja-alaisesti kehitysvammaisen ihmisen virkistymisen. Suomen lakiin perustuu näkemys jokaisen henkilön yhtäläisestä oikeudesta osallistua ja saada yhdenvertaista kohtelua ja palvelua yhteiskunnan jäsenenä. Vamma ei saa olla esteenä toiminnan ja osallisuuden kokemiselle, joten kehitysvammaisille ihmisille kuuluu yhtä lailla elämän laatua kehittävä toiminta

Luovat toimintamenetelmät mahdollistivat ajatusten julkittomisen. Esimerkiksi maalaamisen avulla ryhmä pystyi ilmaisemaan tunteitaan. Sanattoman viestinnän painoarvo korostuu, kun verbaalinen viestintä on haasteellista tai mahdotonta. Jokaisen ihmisen hyvinvoinnin kannalta on oleellista, että hän voi purkaa tunteitaan, niin positiivisia kuin negatiivisiakin tunteitaan. Mielenpöytä esille tuominen on jokaisen oikeus. Toiminta lisäsi oleellisesti omaehtoisia valinnanmahdollisuuksia. Valintojen teko on subjektin eli yksilön oikeus ja vaikuttaa itsetuntoon. Onnistumisen kokemusten myötä itsevarmuus

lisääntyy ja ihminen kehittyy yksilönä sekä suoriutuu itsenäisemmin arjessa. Nämä asiat ovat tiiviissä yhteydessä hyvinvointiin.

Osallisuuden ja luovan toiminnan kautta vuorovaikutus ryhmäläisten välillä lisääntyi. Viriketoiminnassa toimintarajoitteista huolimatta jokainen pystyi ottamaan osaa ja kommunikoimaan muiden ryhmän jäsenten kanssa tavanomaista enemmän. Monesti kommunikointi tuli esille ilmeenä, katsekontaktina tai käsien yhteen taputteluna. Yhdessä tekeminen loi yhteen kuuluvuuden tunnetta ja lisäsi hyvinvointia yhteisön keskellä.

Viriketoiminnassa yksilö harjoittaa paitsi henkisiä, mutta myös fyysisiä kykyjään. Yksilön toimintarajoitteet rajaavat yksilön mahdollisuuksia osallistua. Näin ollen viriketoiminnallisuus suo loistavan mahdollisuuden pitää yllä esim. hienomotorisia kykyjä. Joidenkin ryhmäläisten hienomotoriset kyvyt yllättivät ohjaajat ja minut. Ohjaajan ennakkoletukset ryhmäläisten taitoihin nähden osoittautuvat monesti vääriksi.

Tuokioita havainnoidessani panin merkille ryhmäläisten pyytävän apua, vaikka omat kyvyt olivat riittäneet. Uskon tämän juontuvan juuri siitä, että asioita tehdään heidän puolestaan. Tuokioiden edetessä turhat avunpyynnöt vähenivät jonkin verran, vaikka kyse oli vain viidestä tuokiosta. Rohkaistessani ryhmäläisiä omaehtoisten valintojen tekemiseen huomasin, kuinka merkityksellistä se oli monelle loppuen lopuksi. Esimerkiksi itselle mieleisen värikartongin valinnan mahdollisuus oli tärkeätä. Ryhmäläiset, jotka yleensä jäivät syrjään, osoittivat kasvojen ilmehdinnällä, että he halusivat itse valita. Idea näyttelyn pystyttämisestä kehittyi ryhmätoiminnan myötä. Koko ryhmä panosti näyttelyyn. Koska he olivat itse halukkaita, he myös sitoutuivat toimintaan.

Itsereflektointi ja havainnointi kulki tutkimuksessa mukana toimintatutkimuksen mallin mukaisesti. Tutkimuksen toteutus vaati jatkuvaa uudelleen järjestämistä myös siksi, että tuokiot olisivat tarkoituksen – ja johdonmukaisesti rakennettu. Tuokioiden havainnointimenetelmiä täytyi tarkistella tarkoin, jotta havainnointi perustuisi mahdollisimman pätevän aineiston varaan. Tutkimukseni alkutaipaleella suunnitelmana oli kirjata havaintoja observointilomakkeelle tuokion kuluessa. Ajattelin, että videointi toisi turhaa jännitettä tuokiotilanteisiin. Tuokioiden videointi osoittautui kuitenkin vahvimaksi menetelmäksi, jottei havainnointi jäisi liian suppeaksi eikä merkitykselliset seikat huomiota vaille.

Opinnäytetyöprosessi oli haastava ja moniulotteinen, myös onnistunut. Onnistuneisuutta kuvaa mielestäni sana oppimiskokemus. Matkan varrella mietin, olisinko voinut rohkaista ryhmäläisiä yhä enemmän toimintaan. Halusin ohjaajana olla sensitiivinen ja tunnistaa persoonalliset tekijät, jotta osasin kohdata ja rohkaista kutakin henkilöä mukaan painostamatta. Tutkimuksessa tein virheitä matkan varrella, mutta niiden tiedostaminen sai aikaan oppimista ja edelleen kehitystä. Alkuvaiheessa oli paljon kysymysmerkkejä sekä jännitystä tutkimuksen alkuun pääsemiseksi. Sanoisin kysymysten muuttuneen, ei suinkaan kadonneen matkan varrella.

Kaiken kaikkiaan kehittämistehtävä ohjasi minua näkemään yhä laajemmassa merkityksuhteessa osallistavan toiminnan vaikutusmahdollisuudet kehitysvammaisten ihmisten kohdalla. Huomasin olevani tervetullut jokaiseen tuokioon niin henkilöstön, mutta erityisesti voimaryhmäläisten puolelta. Kehitysvammaisilla ihmisillä on tarpeita kuten muilla ihmisillä, siksi heille tulisi tarjota yhtäläiset mahdollisuudet tyydyttää niitä. Ehdottomasti osallistavan toiminnan kehittämiseen ja lisäämiseen tulisi antaa painoarvoa enemmän. Toivottavasti tämä kehittämistehtävä inspiroi Kaarinankodeilla työskenteleviä hoitajia tarjoamaan lisää osallistavia hetkiä asukkaille.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 - metodin valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Aaltola, J. & Valli, R. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 - näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Antonen, J. 2001. Vieraan kulttuurin kohtaaminen. Sanaton viestintä. Teoksessa Ukkola, I. (toim.) Parantava taide. Taideoppikirja lähi- ja perushoitajille. Helsinki: Raamattutalo, 141–142.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Fadjukoff, P., Ikonen, O. & Juvonen, J. 1995. Onnistun! Kokemuksia oppimisen ilosta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Freire, P. 1996. Pedagogy of the oppressed. England: Benguin books.
- Granlund, M. & Olsson, C. 1994. Suom. Virtanen, A. Enemmän vuorovaikutusta. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Himberg, L. & Jauhiainen, R. 1998. Suhteita - minä, me ja muut. Helsinki: WSOY.
- Hintsala, S. 1997. Tuettua vuorovaikutusta - selkoryhmän ohjaajan opas: Helsinki. Kehitysvammaliitto.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2002. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Ikonen, O. 1999. Kehitysvammaisten opetus - mitä ja miten? Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina - sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kaski, M., Manninen, A., Mölsä, P. & Pihko, H. 2001. Kehitysvammaisuus: Helsinki. WSOY.
- Kauppinen, L. 2007. Oman elämänsä ihminen - voimavarana taide. Helsinki: Maahenki.
- Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.
- Liikanen, H-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.
- Lindqvist, M. 2003. Sosiaalietiikka ja haluamisen kulttuuri. Teoksessa Ranta-Tyrkkö, S. & Ropo, A. (toim.) Turvallista hyvinvointia. Tampere: Juvenes Print- Tampereen Yliopistopaino Oy, 62–63.
- Marjamäki, K. 2006. Aktiivinen toimija - näkökulmia tukea tarvitsevan aikuisen

elinikäiseen oppimiseen. Tampere: Kehitysvammaisten palvelusäätiö.

Mönkkönen, K 2007. Vuorovaikutus - dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Payne, M. 2006. What is professional social work? Bristol: The Policy Press.

Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö. Helsinki: Blink Entertainment.

Sederholm, H. 2001. Taide on vahva lääke. Irti elämästä. Teoksessa Ukkola, I. (toim.) Parantava taide. Taideoppikirja lähi- ja perushoitajille. Helsinki: Raamattutalo, 14–17.

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1995. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2010. Suomen vammaispoliittinen ohjelma vuosiksi 2010-2015 : Oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ja tasa-arvoiseen osallistumiseen. Helsinki. luettu 12.01.2012. <http://www.thl.fi>.

Trevithick, P. 2005. Social work skills – a practice handbook. Berkshire: Open University Press.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus - johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Ylikoski, P., Juusti, J. & Pietiläinen, E. 1999. Hyvä elämä täällä: käyttäjän ääni kehitysvammaisten palveluissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Yltävä, H. 2011. Ihmisoikeuskysymys. Talentia 3/2011, 30–31.

Way, B. 1979. Luova toiminta ja persoonallisuuden kehittäminen. 2. painos. Suom. Karppinen, T., alkuperäinen teos 1967. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITTEET

Liite 1. Observointilomake

Oman toiminnan arviointi

Täytä ennen tuokiota:

1. Tuokion tavoitteet

a. ryhmä:

b. minä:

Täytä tuokion jälkeen:

1. Ryhmän osallistuminen

2. Yksilön osallistuminen

3. Täyttyivätkö tavoitteet ryhmän kohdalla?

4. Täyttyivätkö tavoitteet itseni kohdalla (missä toivon kehittyväni?)

5. Ohjaajan roolin muodostus

6. Menetelmän soveltuvuus

Liite 2. Palautelomake

Ohjaajan antama palaute

- Ohjaus:

positiivista:

negatiivista:

- Ryhmäläiset:

esim. osallistuminen/ kyvyt/ vireystila/ vuorovaikutus

- Jatkoehdotuksia seuraaville kerroille?

Liite 3. Lupa-anomus

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala Pyynikintie A 2, 33200 Tampere

LUPAHAKEMUS OPINNÄYTETYÖTÄ VARTEN

Olen Johanna Renko ja opiskelen Tampereen ammattikorkeakoulussa sosionomiksi (AMK). Tarkoitukseni on tehdä opinnäytetyöni liittyen Kaarinankotien asukkaiden viriketoimintaan. Tavoitteeni on kehittää erilaista luovaa toimintaa kehitysvammaisten arjessa.

Pyydän lupaa käyttää Kangasalla sijaitsevan Kaarinankotien asukkaiden kanssa toteuttamani viriketuokioiden (maalis- toukokuun 2011) materiaalia opinnäytetyössäni. Kaikissa opinnäytetyön vaiheissa noudatan tarkasti tutkimuseettisiä periaatteita.

Opinnäytetyössäni tutkin erilaisen luovan viriketoiminnan mahdollisuuksia ja menetelmiä. Tavoitteena on tuoda osallistujille hyviä kokemuksia heidän arkeensa. Kuvaan tuokioiden prosessia, havainnointia, kokemuksia, vuoropuhelua sekä tuon esiin saamaani palautetta. Työtäni ohjaa kuvataiteilija (AMK) Minna Eloranta Tampereen ammattikorkeakoulusta.

Rastita alla olevista vaihtoehdoista valitsemasi vaihtoehto:

1. Suostun siihen, että omaa toimintaani viriketuokioissa kuvaillaan opinnäytetyössä.
2. En suostu siihen, että omaa osuuttani viriketuokioissa kuvaillaan opinnäytetyössä.
3. Viriketuokiassa syntyneitä töitäni sekä valokuvia minusta saa esitellä opinnäytetyössä.
4. Viriketuokioissa syntyneitä töitäni sekä valokuvia minusta ei saa esitellä opinnäytetyössä.

Kangasala / 2011

Allekirjoitus ja nimenselvennys